

Izložba diplome i povelje hrvatskih farmaceuta iz zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU

autorica Stelle Fatović-Ferenčić i Silvije Brkić Midžić
Gliptoteka HAZU, Zagreb, 24. listopada – 20. studenoga 2019.

Prof. dr. sc. Stella Fatović-Ferenčić, dr. med., upraviteljica Odsjeka za povijest medicinskih znanosti i zamjenica voditelja Hrvatskog muzeja medicine i farmacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HMMF HAZU), i Silvija Brkić Midžić, prof., viša kustosica, upraviteljica HMMF HAZU, u proteklih pet godina uspostavile su zavidnu suradnju i potvrdile se kao nezaobilazni autoriteti u obradi tema iz povijesti medicine, oblikovanju zbirki Hrvatskog muzeja medicine i farmacije te u obogaćivanju, obradi i prezentaciji njegova vrijednog fundusa. Spomenimo tek njihove najznačajnije realizirane projekte: izradu koncepcije i scenarija stalnog postava HMMF HAZU te izložbe *Kaštel na vrhuncu: oglašavanje i ambalaža lijekova tvornice Kaštel u Zagrebu 1930-ih i 1940-ih*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2016. – 2017.; *Muzejski vremeplov: Zbirka narodne medicine kao okosnica izložbenog postava prvoga hrvatskog muzeja medicine*, HAZU, Zagreb, 2017. i *Diplome hrvatskih liječnika iz Zbirke diploma i povelja Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU*, Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017. – 2018.

U Gliptoteci HAZU u Zagrebu od 24. listopada do 20. studenoga 2019. postavljena je izložba *Diplome i povelje hrvatskih farmaceuta iz zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU* autorica Stelle Fatović-Ferenčić i Silvije Brkić Midžić.

Uz izložbu tiskan je i katalog sastavljen od uvodnih tekstova i kataloškog dijela – pojedinačnih kataloških opisa izloženih predmeta.

Stella Fatović-Ferenčić u tekstu *Od ljekarne do fakulteta – Zbirka diploma i povelja Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU kao svjedočanstvo razvoja edukacije farmaceuta na području Hrvatske* uz kratki uvod u povijest i osnivanje HMMF HAZU donosi inicijalni opis, predmetnu strukturu, brojčanu

Slika 1. Plakat izložbe *Diplome i povelje hrvatskih farmaceuta iz zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU*

veličinu i referentne vrijednosti podzbirke farmaceutske diplome unutar *Zbirke diploma i povelja HMMF HAZU*. Ova podzbirka sastavljena je od dokumenata o završenom obrazovanju hrvatskih farmaceuta – vježbeničkom naukovanju (14 tirocinijjskih diploma), sveučilišnom (28 magistarskih diploma) i poslijediplomskom obrazovanju (2 doktorske diplome), 14 povelja vezanih uz članstvo u strukovnim udrugama te priznanja uvažanim članovima farmaceutske struke. U završnom dijelu uvoda S. Fatović-Ferenčić naznačuje daljnju obradu teme: *Kolaž sačuvanih diploma Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU ispisuje tako zanimljivu scenografiju satkanu od poznatih i manje poznatih*

imena ljekarnika, podataka o mjestima i datumima njihovog rođenja, nacionalnosti i završetku obrazovanja, imena članova povjerenstva i promotora, ostavljajući istovremeno u svojoj grafičkoj obradi upečatljiv rukopis estetike vremena i stilskog izričaja u kojem su nastale. Sačuvana zbirka diploma svjedoči i o razvoju obrazovanja farmaceuta, razotkrivajući u tipovima dokumenta i dizajnu, formatu naslova, sadržaju, katkada i samog potpisa, promjenu u sustavu ljekarničkog obrazovanja u različitim razdobljima.

Postavljenu tezu autorica razrađuje u pet poglavlja: *Ljekarne kao prva učilišta, ljekarnici prvi učitelji; Osnutak ljekarničkih gremija: poticanje i nadzor obrazovanja; S koljena na koljeno: ljekarničke dinastije; Od ljekarništva prema farmaciji; Od manufakture do farmaceutske industrije*, a završno poglavlje pod naslovom *Nastojanja za institucionalizaciju povijesti farmacije i stvaranje muzeja* posvećuje povijesti prikupljanja i stvaranja zbirke, zaslužnim pojedincima i osnivanju Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU.

Početno, S. Fatović-Ferenčić donosi povijesnu liniju razvoja ljekarničke struke i njihovih učilišta. Upućuje na reference razvoja i osamostaljenja ljekarničke struke i pojave ljekarni kao nezavisnih, ali nadziranih javnih ustanova, ističe osnivanje i djelovanje prvih hrvatskih ljekarni u drugoj polovici 13. stoljeća u Trogiru, Dubrovniku, Zadru i Splitu. Ukazuje na povijesni slijed razvoja ljekarničke obuke organizirane u javnim i samostalnim ljekarnama, unutar cehovskih okvira, preko pojave ljekarničkih gremija, staleških udruga i početaka organiziranog obrazovanja do osnivanja visokoškolskih farmaceutskih ustanova. Uz faze razvoja ljekarničkog obrazovanja, preko odabranih predmeta iz Zbirke donosi klasifikaciju ljekarničkih diploma, počevši od tirocinijskih koje izdaju ljekarnički cehovi, a prije osnutka ljekarničkih gremija (tirocinijska diploma Pavla Panca st. iz 1814. spada među najstarije diplome u Zbirci).

Posebnu pažnju autorica posvećuje osnivanju ljekarničkih gremija, staleških udruga na području Hrvatske u 19. i početkom 20. stoljeća te njihovu poticanju i nadzoru obrazovanja. Najstariji ljekarnički gremij na području današnje Hrvatske osnovan je 1819. za područje Primorja. Četrdesetak godina poslije, 1858., osnovan je Glavni ljekarnički zbor kao staleška udruga, odnosno gremij za Hrvatsku i Slavoniju, čijim su osnutkom stvoreni uvjeti za razvoj struke, a među brojim unaprjeđenjima posebnu važnost ima osnivanje Farmaceutskog tečaja pri Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu 1882.: *U nadležnosti Ljekarničkog zbora bili su i upisi, naukovanje i ispiti farmaceutskih vježbenika te izdavanje tirocinijskih diploma koje su bile uvjetom za upis na neko od sveučilišta*. Autorica iznosi i podatke o sačuvanim tirocinijskim diplomama naših ljekar-

nika u fundusu Zbirke. Odabirom pojedinih diploma, odnosno njihovih vlasnika, opisuje farmaceutsku praksu u Hrvatskoj u vremenu od druge polovice 19. do prvih desetljeća 20. stoljeća: povećanje broja diplomiranih farmaceuta i novih ljekarni, jačanje konkurencije unutar staleža, rast proizvodnje i medijsko oglašavanje pripravaka te intenziviranje izgradnje i opremanja ljekarničkih prostora. (Unutar teme arhitekture ljekarni ukazuje na problematiku očuvanosti ljekarničkih građevina i ambijenata koji, nažalost, kroz povijest nisu adekvatno vrjednovani i sačuvani kao spomenici kulturne baštine.)

Na primjeru sačuvanih diploma pojedinih članova obitelji Panac iz Petrinje, dvije tirocinijske i tri magistarske, S. Fatović-Ferenčić ističe čestu praksu organiziranja ljekarničkog posla unutar više generacija jedne obitelji. Obitelj Panac vodila je ljekarnu *K crnom orlu* u Petrinji kroz četiri generacije, tijekom 128 godina, u razdoblju od 1822. do 1950. godine. O širokoj zastupljenosti obiteljskog ljekarništva svjedoče i druge diplome iz fundusa HMMF HAZU: članova obitelji Seitz iz Velike Gorice, Csillagh iz Požege te Krauterblüth-Krajanski iz Varaždina. *Gotovo da nema ljekarne koja barem u nekom razdoblju svojeg postojanja nije upisala u svoj kontinuitet obiteljski slijed vlasnika.*

Temu razvoja ljekarništva prema farmaciji u Hrvatskoj autorica tumači preko stvaranja pozitivnoga stručnog ozračja proizišla iz osnutka i djelovanja *Farmaceutskog tečaja pri Mudroslovnom fakultetu* (1882.), osnutka *Hrvatskoga farmaceutskog društva Aesculap* (1884.) te donošenja *Zakona o ljekarništvu* (1894.), koji će potom rezultirati *Farmaceutskim odjelom Filozofskog fakulteta* (1928. – 1924.) te, u konačnici, ustrojavanjem samostalnoga Farmaceutskog fakulteta kao četverogodišnjeg studija u Zagrebu (1942.). U prikazu nastanka farmaceutske industrije ukazuje i na njezino podrijetlo temeljeno na ljekarništvu i njegovim tvorničkim manufakturama. U našim prostorima ističe ljekarnika Adolfa Thierryja (1854. – 1920.) iz Pregrade i Eugena Viktora Fellerera (1871. – 1936.) iz Donje Stubice kao pionire masovnije ljekarničke proizvodnje, a početke farmaceutske industrije u Hrvatskoj veže uz osnivanje *Dioničkog društva Isis d.d.* u Zagrebu 1919. i *Kaštela d.d.*, tvornice kemijsko-farmaceutskih preparata u Karlovcu 1921. godine.

U završnom poglavlju autorica rekapitulira događanja te navodi brojne zaslužne pojedince vezane za institucionalizaciju povijesti farmacije i stvaranje muzeja, počevši od prvih nastojanja krajem 19. stoljeća do osnivanja Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU 2014. u Zagrebu.

Kao što je u naslovu naznačeno, Silvija Brkić Midžić obrađuje temu *Diplome i povelje hrvatskih ljekarnika iz Zbirke diploma i povelja Hrvatskog muzeja*

Slika 2. Postav izložbe u Gliptoteci HAZU 2019.

medicine i farmacije s muzealnog aspekta. To je logično i očekivano motrište koje proizlazi iz stručnog statusa i funkcije autorice (viša kustosica i upraviteljica Muzeja). Autorica preko uvoda i četiri poglavlja, *Postanak i struktura zbirke, Oblikovne značajke farmaceutskih diploma i povelja, Preventivna zaštita, digitalizacija i restauracija* te *Novi život farmaceutskih diploma*, sustavno obrađuje temu: u uvodnom dijelu iznosi teoretska, muzeološka, konzervatorska i restauratorska polazišta na kojima je osmišljen, a potom i proveden zahtjevan sustav zaštite diploma i povelja na papiru i pergamentu koje se čuvaju u HMMF HAZU.

Donosi podatke o postanku i strukturi zbirke diploma i povelja, njezinoj povijesti, donacijama kao dominantnom obliku prikupljanja građe i njihovoj provenijenciji. (Zbirka sadrži 286 izvornih dokumenata iz vremenskog razdoblja od 18. stoljeća do druge polovice 20. stoljeća.) Autorica sagledava Zbirku unutar cjelovitosti fundusa Muzeja te iznosi argumente za njezinu prioritetnu zaštitu, obradu i izlaganje. Zbog iznimne materijalne osjetljivosti građe – papira i pergamenta, kao i važnosti sadržaja dokumenata, Zbirka diploma i povelja preventivno je zaštićena, inventarizirana – stručno obrađena, uz podršku računalnog programa informatički oblikovana te upisana u Registar pokretnih kulturnih dobara pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske. U

Slika 3. Tirocinijska diploma trsatskog ljekarnika Stjepana Milčetića, 1909.

skladu sa suvremenim muzeološkim stavovima i posebnostima Hrvatskog muzeja medicine i farmacije, jedinoga specijaliziranog muzeja svoje vrste u Hrvatskoj, S. Brkić Midžić ističe važnost multidisciplinarnog pristupa u obradi građe te naglašava nužnost posebne upućenosti na područje povijesti medicine i farmacije, što je i potvrđeno u praksi ostvarenjem uspješnih projekata nastalih u suradnji Odsjeka za povijest medicinskih znanosti i Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU.

Autorica donosi oblikovne značajke 55 farmaceutske diplome odabranih za izložbu te usporedno ukazuje na njihovo značenje u povijesno-medicinskom i likovno-umjetničkom aspektu. S. Brkić Midžić poznaje problematiku teme grafike u vrijeme historicizma, stilskog razdoblja kojemu pripada i dio izloženih diploma.

Budući da je preventivna zaštita i restauracija imperativ u čuvanju i izlaganju muzejske građe, autorica iznosi cjelovit pristup zaštiti muzejske građe u HMMF-u: od izrade preliminarnog nacrtu zaštite muzejske građe (2015.), u kojemu je zbirka diploma i povelja dobila prednost, preko pokretanja njezine digitalizacije (2016.), čime su zaštićeni izvornici – muzejski predmeti i stvoreni uvjeti za njihovu lakšu dostupnost širokom krugu potencijalnih korisnika

(114 digitaliziranih diploma predstavljeno je javnosti na internetskom portalu Digitalne zbirke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti), do provedbe restauriranja diploma (koje započinje već 2015.) i stvaranja mogućnosti njihova izlaganja na izložbi.

Polazeći od općeg, od Zbirke diploma i povelja HMMF HAZU, obradom njezinih pojedinih predmeta na temelju datosti njihovih sadržaja i formi, autorice dolaze do posebnog – novih spoznaja o povijesti medicine i farmacije i obogaćenja hrvatske muzejske prakse novim oblicima i sadržajima komunikacije medicinske i farmaceutske baštine.

Zaključno, pod naslovom *Novi život farmaceutskih diploma u muzealnom okruženju*, S. Brkić Midžić sumira cilj izložbe: *Cilj je izložbe diploma i povelja hrvatskih ljekarnika iz zbirke Hrvatskog muzeja medicine i farmacije predstaviti dio vrijedne građe iz fundusa Muzeja, kako bi se skrenula pozornost javnosti na zbirku koja se u Muzeju čuva, te ukazuje na dvojaku muzealnu vrijednost ovih predmeta: kao dokumenata prošlosti farmaceutske edukacije i uspješnog rada hrvatskih ljekarnika u minulim stoljećima (što se iščitava na razini sadržaja) i kao artefakata, odnosno svjedočanstava o različitim pristupima pojedinih izdavača strukturiranju i grafičkom oblikovanju dokumenta (na razini forme).*

U skladu s postavljenim ciljem, koncipiran je i likovni postav izložbe. *Studio Rašić*, uz vrsno grafičko oblikovanje kataloga izložbe, realizirao je likovni postav. Izlaganje izvornih muzejskih predmeta uvijek je zahtjevan posao, a posebno kad su izrađeni od osjetljivog materijala kao što je papir. Radi zaštite osjetljivih diploma, S. Fatović-Ferenčić i S. Brkić Midžić muzejske izvornike zamijenile su njihovim digitalnim reprodukcijama. Digitalizaciju muzejske građe proveo je Goran Vržina.

U artikulaciji likovnog postava Ante Rašić slijedi uspostavljenu tematsku razradu izložbe preko već spomenutih cjelina *Ljekarne kao prva učilišta, ljekarnici prvi učitelji; Osnutak ljekarničkih gremija: poticanje i nadzor obrazovanja; S koljena na koljeno: ljekarničke dinastije; Od ljekarništva prema farmaciji i Od manufakture do farmaceutske industrije*. Postavom izložbe obuhvaćeno je pedeset pet odabranih diploma i povelja iz fundusa HMMF-a te popratna fotodokumentacija s prikazom pojedinih aktera onodobne hrvatske ljekarničke scene. Ekspoziti su opremljeni unificiranim jednoobraznim okvirima i popraćeni sadržajno razrađenim grafički oblikovanim legendama. Likovni postav izložbe u skladu je sa sintagmom iz kajkavskog narječja *Čisto kak v apoteki*.

Katalog i izložba koji su pred nama još jednom potvrđuju neupitnost zalaganja i uspješnu suradnju Stelle Fatović-Ferenčić i Silvije Brkić Midžić, nji-

hovu sustavnost i interdisciplinarni pristup, izrazitu dinamiku u radu koja iz projekta u projekt, iz izložbe u izložbu smanjuje prazninu elaboriranja i ekspoziranja spomeničke baštine medicine i farmacije u Hrvatskoj te povećavaju zaimanje stručne i široke javnosti za poslanje i djelovanje Hrvatskog muzeja medicine i farmacije HAZU.

Dubravka Osrečki Jakelić